

Leányvásár

OPERETT-BEMUTATÓ A SZUBOTICAI MAGYAR NÉPSZÍNHÁZBAN

Egy-két népszínmű és két operettszerűen szőtt mesejáték után Jacoby Viktor Leányvásárával bevonult az igazi operett is a Magyar Népszínházba, hogy könnyebb műfajával, szerkezetileg lazább zenéjével, látványosságaival és táncos-dalos jókedvével tarkábbá, változatosabbá tegye a színház műsorát. Maga az operett a vígoperákból ered s megszületését tulajdonképpen a rövid-lélekzetű vidám zenésjátékok továbbfejlődésének köszönheti. Eredetileg csak könnyed zenéjű vidám kisopera volt. Utóbb gúnyos, csúfolódó játékká fejlődött, még a napi politikában is hathatós eszköz volt, mert a tömegek számára jóval könnyebben hozzáférhető, mint az opera és sokkal vonzóbb, mint akár a vígjáték, akár a dráma. Létrehozásában szerep jutott a könnyebben kifulladásos operaénekeseknek, akik nagy operákat már nem tudtak végigénekelni és a kevésbé tehetséges színészeknek, akik a drámákban és vígjátékokban nem tudták alakítóművészzel kitölteni szerepüket. Lényegében tehát az operett kialakulás összefügg a színjáték, a színművészet elsekélyesedésével. De azzal is, hogy az egyre növekvő városi tömegeknek és az egyre inkább városiasodó falusi tömegeknek szükségük volt egy közvetítőre a komoly zene felé.

Mindezek a tényezők érvényesültek az operett fejlődésében. Offenbach operettbe rejtett politikai gúnyolódási műfajt teremtettek. Kortársai a múlt század második felében már komolyabban vették az operett műfaját és operaszerűen szerves egészzé szőtt zenével alkották meg operettjeiket. Amikor párisi mintára kezd kifejlődni a bécsi operett és Strauss és Suppé operettjeivel egészen különleges magas színvonalat ér el, a bécsi operett átveszi a vezetést és a nyugati operett lassanként egészen más irányba fejlődik. Az angol operett előbb úgy indul, mint a bécsi, könnyed dallamai ellenére is tartalmaz zenét nyújt, de Gilbert és Sullivan után már a látványosság felé kanyarodik és revüvé válik, bár a hangsúly a francia revüvel szemben elsősorban a tömegességen, a tömegek mozgatóján, a mozdulatok káprázatos egyöntetűségén van. A francia operett is revüvé fejlődik, de nem csupán látványos, hanem mindvégig ragaszkodik ahhoz, hogy egy szellemeskedéssel fűszerezett, laza cselekménnyel összefűzze a látványos jeleneteket. Ezek a jelenetek pedig elsősorban a test szépségét fitogtatják és a testi szerelem felszolgálását szolgálják; azt mutogatják, amit a külföld keres Párisban és amit Páris — a Blanche és környékének külföldiek szórakoztatására berendezett külön Páris — olyan készségesen nyújt az idegeneknek. Ebben a műfajban azután csak tiszavirág életű divatoperettek, látványos operettek születnek. Zenéjük tartalmatlan és alig négy-öt dal marad meg a századforduló évtizedeinek többszáz revüoperettnyi terméséből.

Az operett később Bécsben támadt fel ismét és valószínűleg nem véletlen, hogy legjelentősebb művelőinek magyar vonatkozásaik, vagy kapcsolataik vannak. A magyar műzene nem tudott a világ nagyjainak színvonalára emelkedni, a magyar Zeneakadémiáról évtizedeken át csak kiváló előadóművészek kerültek ki, jelentős zeneszerző nem akadt közöttük. A magyar színházi élet a nemzeti fejlődéssel, a hamis nemzeti érzések kifejlesztésével párhuzamosan a népszínmű felé fordul, érzelgős, meghamisított népi életet állít a színpadra, álparasztokkal és ál-népzenével. A századforduló után ennek nyomán megindul

az igazi népi zene felkutatása, hogy a meghamisított népzene helyett az igazi népzenet elevenítse fel és mindjárt akadtak világvizonylatban is nagy alkotók (elsősorban Bartók és Kodály). Mellettük a nép zenéjétől eltávolodott alkotók, ha nem akartak a többnyire tartalmatlan, érzélgős népszínmű-zene színvonalán maradni — minthogy egészen nagy alkotásokra nem tellett az erejükből — kénytelenek voltak középutat keresni. Elsőnek az első vígoperájával megbukott Lehár újította fel a bécsi operettet a Straussi formákban és azért Bécsben, mert ott már hagyománya volt az operettnek, s mert Lehár amúgy sem fűzték szorosabb érzések magyarországi származásához. Mindenesetre sok könnyedséget, lendületességet vitt magával a magyar színházkultusból és nyomában hamarosan felélénkült a bécsi operett. Csaknem egyidőben, még magyar területen, de már a bécsi operett mintájára és szellemében jelentkezett Kálmán Imre és Jacoby Viktor s hamarosan mind a kettő Nyugat felé terjeszkedett. Hármukon kívül a bécsi operett feléledésének korszakában egyedül Fall Leó, aki nem magyar származású, mégis jelentős operettszerző. A későbbiek között is akadt egy-két komolyabb tehetség, de ismét főként magyar területen. Sajnos ezek fejlődése már a hangosfilm és a látványos operett korszakába nyúlt és még tartalmasabb, maradandóbb értékű alkotásaikat is elsodorta, hogy még a nagysikerű filmek is gyorsan idejétmúltakká válnak.

Jacoby Viktor csak formákban követte a bécsi operett műfaját, zenéjében megtalálta a maga külön útjait. Zenéjének egyik érdekessége és jellegzetessége, hogy rendkívül könnyed, behízelt kezdő dallamait kevésbé könnyen megrögzíthető melékdallamok követik, ami arra vall, hogy dallamokban rendkívül gazdag volt és nem szorult rá, mint sok más operettszerző, hogy az alapdallamok átalakított formában történő ismétlésével fejlessze tovább énekszámait. Zenéje azonban ennek ellenére nagyon gyorsan és könnyen népszerűvé vált, nehezebben megtanulható dalait, énekszámait is hamar megszerették és amikor 1911-ben a Leányvásárt megírta, már Nyugaton is meglehetősen népszerű volt. Ennek az operettjének külön érdekessége, hogy európai színpadon ebben jelentkezett először az a különleges ritmus (szaknyelven: szinkópás tánczene), amely az amerikai jazz-zenében fejlődött ki és a néger zenéből ered. Abban az időben még Amerikában sem fejlődött ki és nem öltött határozott formát ez a zene, de Jacoby Viktor jó érzékkel már felfigyelt rá és amikor amerikai tárgyú operettet írt, ezt a különleges ritmust használta fel. Nyilván hajlama is volt erre, mert már korábbi operettjeiben is nyomát leljük ennek az ütemnek és később a Sybillen és a Miami-ban, két utolsó operettjében egyre határozottabban érezhető.

A Leányvásár cselekménye semmiben sem tér el az operettszerkesztés szabályaitól (gúnyosan szokták mondani, de valójában ez az operett, minden operett cselekménye: az első felvonásban egymásba szeretnek, a másodikban összevesznek, a harmadikban egymáséi lesznek). A szövegírók, Martos és Bródy, nyilván nem mertek és nem is tudtak eltérni ettől. De akaratukon kívül is jóval többet adtak, mint szándékukban lehetett. Érdekes társadalomrajz kerekedett az egyszerű és helyzetkomikumra, akkor időszerű, ma már nagyobbára érdektelen viccekre épített szövegekönyvből. Egy milliomos szerepel benne, aki úgy szerezte vagyonát, hogy kifosztotta legjobb barátját és most vagyonával demokrata képviselőként akar fellépni. Akkor érkezik kerületébe, amikor ott éppen a minden évben szokásos népünnepséget és leányvásárt tartják. A vidéken él kiraboló barátjának nincstelen fia, aki — mikor megtudja, hogy a milliomos a leányával érkezett — rákényszeríti a sheriffet, hogy ne tréfából, hanem ténylegesen összeadja a neki páru! jutó milliomos leánnyal. Apa és leánya világszerte útra szökik előre, de a fiú fűtőként velük utazik és a találkozás kitűzött napján leleplezi magát. A leány azonban azt hiszi, hogy csak bosszúból cselekedett és nem békül ki vele — csak a harmadik felvonásban, amikor az ellencselekmény alakja, a degenérált német gróf hozományvadász fia is révbejut a milliomos leány szobalányával. Az operettben ugyanis két pár összebékülésére van szükség, mivel az operából származó hős és hősnő annakidején — az operett kezdeti idejében — szebben énekelt ugyan, de táncolni nem tudott és a jó táncot a könnyebb műfajokból operettszínpadra került komikus és szubrett járta.

Ezt a mesét át meg átszövi a zene s az operettben ritkán igényelt nagyobb alakító képességre is alkalom nyílik, mert a fordulatokban állandóan változik a hangulat, hol vidámság, derű, hol meleg érzelmek, hol pedig lemondás, gyöttrődés nyilatkozik meg. Valószínű azonban, hogy a Magyar Népszínházat nem ez a szempont készítette arra, hogy drámai erőt állítsa operettszínpadra, hanem egyszerűen csak az, hogy mincs operett-együttese. A rendezést is Garay Béla, a színház legnagyobb gyakorlatú rendezője vállalta magára és igyekezett a régi operettet a maga hamisítatlanságában, akkori léggő ében, színeiben és hangulatában színpadra állítani. Az előadás így a filmoperetthez szokott közönségre kissé régiesen hatott, de a közönség hamar megbarátkozott ezzel a stílussal. Eszközeiben a rendező jól válogatta össze a kitisztultabb elemeket, anélkül azonban, hogy a darab eredeti humorát feláldozta volna. Garay Béla különösen a tömegek mozgatásában, a jelenetek élénkítésében, az állandó élnétségben, hangulatok kialakításában és a helyenként bizony triviális csattanók gondos előkészítésében látta fő feladatát és valóban igazi, hamisítatlan régi operett-előadást biztosított. Munkáját Dimitrijevic Mara, a topolyai színház igazgatója által betanított táncok egészítették ki. Ezek a táncok is megőrizték a régi operett-táncok stílusát és jellegét. Sajnos a mai táncoló ifjúság előtt ezeken a táncokon erősebben érezhető volt a régiesség.

A főbb szerepekben nagyjából ugyanazok léptek fel, akik a színház valamennyi idei darabját sikerre vitték, s bizony nagyon vitatható, hogy helyes-e az a politika, amit a színház legértékesebb erőivel folytat. Remeténé Fazekas Piri játszotta a primadonna-szerepet, s noha nem énekesnő, finoman, szépen énekelt, elmélyültebb alakításra azonban az operett természeténél fogva nem nyílt alkalma. Németh Rudolf a bonviván szerepében meglepően jól megfelelt kettős feladatának. Szépen zengő hangja azonban helyenként szinte túl súlyos volt, Jacoby könnyed, élénk dallamaihoz. Kellemes, bár kissé különös meglepetést okozott Szabóné, Cseh Mária, a szubrett szerepében. Az idényben utóljára a Kísértetekben, Alwingné súlyosan tragikus szerepében lépett fel, ezúttal pedig énekes, táncos, komikus szerepet alakított és pedig olyan jól, hogy szinte azt mondhatnók, hivatásszerűen ennek a szerepkörnek kellene szentelnie magát. Ugyanez állapítható meg Gyapjas István komikus alakításáról. Szabó István pedig az apa kómikus szerepében néhány mozdulatában, néhány művészi ösztönösségből született hangsúlyában kitűnő operettfigurának bizonyult, s kiváló komikus volt Vujkov Géza, a horvát színház együttesének tagja is. Ászics Milán karnagy hangszerelte az operettet, talán nem egészen olyan színesen, mint az eredeti hangszerelés, de a kamagyi minőségben teljes biztonsággal irányította az előadást. Magyar Zoltán szép díszletei méltó keretet adtak a látványossá tett előadásnak.

Az operett felélesztése kétségtelenül időszerű. A zenés játékok vonzóereje jóval nagyobb, mint a drámáké, de nemcsak a színház találja meg így a számítását, hanem az újabb színházlátogató nemzedék is megismerkedhet a színjáték könnyebb fajsúlyú, mégis maradandó értékű alkotásaival. S az operett erős hatása bizonyítja leginkább, hogy a gyakran sokkal káprázatosabb film nem pótolhatja azt, amit a színház nyújt, a gépesített művészet nem lehet vetélytársa a színháznak, mert a színház közvetlen élmény, hatásait a művész és közönség kölcsönös kapcsolata szüli. S ez a nagy élmény természetszerűleg vonzza a Leányvásár előadásaira azokat is, akik még emlékeznek a régi nagyoperettekre és azokat is, akik most ismerkednek meg vele, most szeretik meg.

Sulhóf József